

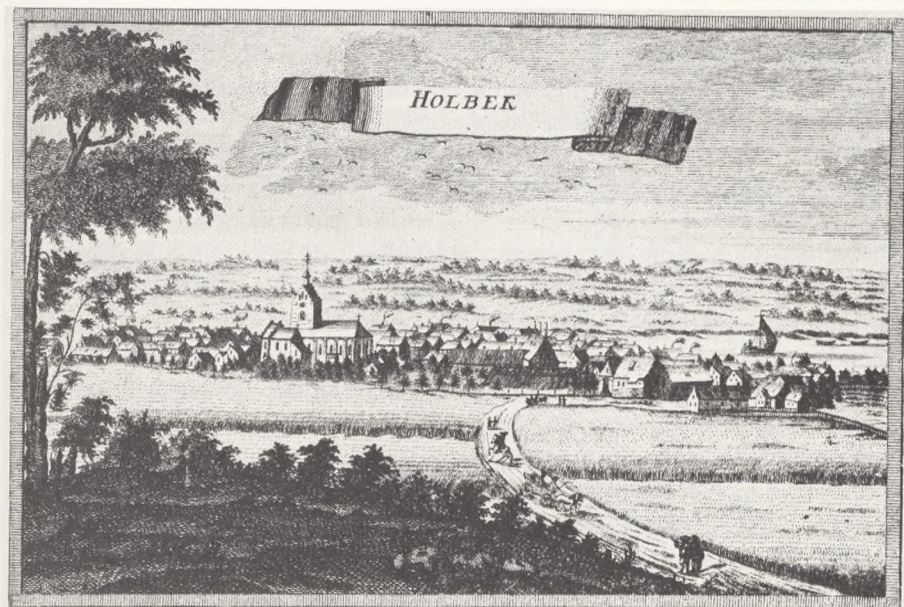
Lidt om Holbæk og omegn.

af kirkegårdsinspektør H. D. Ørsted, Holbæk.

For ca. 10.000 år siden gik en jæger i nærheden af Jyderup på jagt efter en urokse. Den blev ramt af jægerens pile, men ikke dødeligt. Uroksen flygtede ud i en sø, hvorfra den ikke havde kræfter til at slæbe sig i land, så den druknede og sank ned på bunden af søen, der siden er omdannet til mose. Skelettet havde holdt sig, indtil parcellist Jens Peter Jensen fandt det under tørvegravning i 1905, og det kan nu ses på Nationalmuseet sammen med de pilespidser, der sårede dyret.

Egnen omkring Holbæk er arkæologisk set rig, og det kan fastslås, at den har været beboet fra de allerældste tider.

Talrige fund af køkkenmøddinger fortæller om liv langs Isefjordens kyster for o. 5.000 år siden, og først med den yngre stenalder rykker folk længere ind i landet,

Holbæk i året 1764, prospekt fra Danske Atlas II

rydder skov og dyrker jord. Fra denne tid stammer vore imponerende oltidsminder, runddysser og langdysser, hvoraf man alene i Odsherred har kendskab til 58, omkring 35 er nogenlunde bevaret.

Men gravskikke ændrer sig. Dysserne afløses af jættestuer. Det er massegrave. Man kan kalde dem den tids fællesgrave. En lang stenet lav gang giver adgang til et stort gravkammer. I Odsherred har man kendskab til 9. En af dem - iøvrigt en af Danmarks bedst bevarede - har været det sidste hvilested for 98 mennesker, hvoraf de 50 var børn. Mange af dagliglivets fornødenheder fulgte dem på den lange rejse. Midt i jættestuetiden kom fremmede hertil sydfra. De har ikke efterladt sig mange spor, kun enkelte redskaber, men de bragte en ny gravskik med sig: små stenkister med kun een gravlægning i hver kiste.

Bronzealderen repræsenteres først og fremmest ved de mange større og mindre høje. I amtet kendes ialt 2.261, hvoraf dog kun en trediedel er bevaret.

Fra jernalderen og den følgende vikingetid indtil o. år 1100 kendes kun få grave og enkelte bopladser.

På den tid løb to bække ud mod fjorden fra bakkerne mod syd, Hulebæk og Labæk, hvoraf Labæk var den østligste. Ved disse bækkers udløb i Holbæk fjord smeltede to landsbyer sammen til byen Holbæk. Landsbyen Labæk anses for den ældste, og i den bydel ligger stadig fundament-rester fra Vor Frue kirke, bygget i slutningen af 1100-tallet.

Byen fik dog navnet efter Hulebæk, og navnet har været stavet på forskellig måde gennem årene. En Stege-præst, som var født i Holbæk i 1664, tog navn efter sin fødeby og kaldte sig Huulbeck.

Holbæk nævnes første gang i 1199, da ærkebiskop Absalon den 8. juni dette år skænkede gården Holbæk med tilhørende byer til Sorø kloster.

Valdemar Sejr opførte i begyndelsen af 1200-tallet Holbæk slot, hvoraf rester af fundamenter og voldgrav endnu kan ses.

I 1286 fik byen købstadsrettigheder og betragtedes allerede dengang som et naturligt handelscentrum for Sjælland, bl.a. på grund af havnen, over hvilken der udførtes store partier korn.

Det var barske borgere, der levede i Holbæk på de tider. Som eksempel kan nævnes, at ærkebiskop Jacob Erlandsen klagede over kong Christoffer - og det har vel været til landstinget en sådan klage gik - dels over, at kong Christoffer havde foranlediget visse mindre heldige ting, dels havde ladet visse ting foregå ustraffet. F.eks. da borgere i Holbæk først dræbte præsten Asser, derefter lagde et reb om den dodes hals og på vanærende måde slæbte ham gennem byen til bytinget, hvor de dømte ham til en begravelse i uindviet jord og således, idet de hver især spyttede i ligets ansigt, overgav ham til hedensk jordfæstelse. Som det fortælles; »de begrov ham som et fæ udenfor byen«!

Sortebrødreklostret opførtes o. 1270 af indvandrede dominikanermunke. Det var tiggermunke, der sagtmodigt tiggede sammen til deres kirke, til teglovn og teglstryger, til fliser og klokker og til et skønt alter for Sct. Lucius, efter hvem deres

Skt. Nikolai kirke, Holbæk

Tveje-Merløse kirke, Holbæk

kirke skulle nævnes.

Klostret fuldførtes først i 1500-tallet og var da et fire-fløjet kompleks omkring en fratergård og med Sct. Lucius som den nordlige fløj.

Efter reformationen blev Sct. Lucius sognekirke. I 1869 fandtes den så brøstfældig, at den dømtes til nedrivning, og i stedet opførtes efter tegning af arkitekten Christian Hansen den nuværende Skt. Nikolai kirke, der i modsætning til Skt. Lucius ligger i retning nord-syd med koret mod syd.

Af klosteret er kun vestfløjen og dele af sydfløjen bevaret. I vestfløjen har været latinskole, senere bibliotek. I sydfløjen har været rådstue, senere ligkapel, indtil Holbæk kommune i 1969 overlod klosteret til menighedsrådet, som i de følgende år lod det restaurere, så det i dag rummer mødesal, konfirmandstuer, kirkekontor, kirkegårdskontor m.v. Arkitekter var Rolf Graae og Erling Jessen.

I Sct. Lucius og omkring klosteret har begravelse fundet sted gennem et halvt årtusind. Men i 1853 anlagdes Skt. Nikolai kirkegård syd for kirken. Den blev anlagt af kunstgartner Wendt, Roskilde og var oprindelig delt i fire afdelinger: A for højst betalende, B for mindst betalende, C frijord og D for selvmordere! Nu begravnes der overalt på kirkegården uden forbehold.

I den østlige del af byen finder vi Østre kirkegård. Den blev anlagt i 1924 efter tegninger af havearkitekt E. Böttiger, Århus. Den er på 5 ha og deles på langs af en linde-allé. Kun den vestlige del blev taget i brug, men hovedlinierne var fastlagt for hele området. O. 1944 toges den østlige del i anvendelse, og nu er hele kirkegården

næsten belagt. En udvidelse mod øst er påtænkt. Østre kapel opførtes i 1928 og krematoriet i 1934, begge efter tegninger af arkitekt Marius Pedersen.

Holbæk fremtræder i dag som en levende handels-, industri- og håndværkerby med o. 30.000 indbyggere, idet ni omliggende sogne indlemmedes ved kommunalreformen i 1970.

Her findes Sjællands største lokalhistoriske museum, seminarium, handelsskole, kostskole, kunsthøjskole m.m. Her findes skibs- og bådebyggeri, talrige større og mindre industrivirksomheder, smukke og velassorterede forretninger og et rigt og omfattende foreningsliv.

Tæt udenfor Holbæk finder man Tveje-Merløse kirke med de to særprægede tårne, opført af Skjalm Hvide-slægten for mere end 800 år siden og utrolig velbevaret i det ydre.

Vest for byen ligger Tuse kirke med sine talrige og interessante kalkmalerier.

Nævnes må også Hørby kirke beliggende overfor Holbæk på Tuse næs, opført i begyndelsen af 1200-tallet og herregårdskirke under Hørbygård, indtil den i 1952 blev selvejende. Kirken har i de seneste år været under restaurering under ledelse af arkitekt Preben Thorsen, Sorø. Et meget smukt resultat er opnået, og dyrt har det været. Menighedsrådet har ved lån og udskrivning sat mere end to mill. kr. ind på denne opgave.

»Porten til sommerlandet« er Holbæks tilnavn, og her tænkes på det pragtfulde Odsherred nordvest for Holbæk, som hvert år besøges af o. 60.000 feriegæster. Her finder man skove og plantager, bakkedrag og sletteland og herlige badestrande. Mod vest og syd er landskabet afvekslende med store skove, fornemme herregårde og rige kulturminder.

Skønt ligger Holbæk ved fjorden med udsigt til halvøen Tuse Næs, og med alle disse herligheder omkring os, kan det ikke undre, at holbækkerne er glade for deres by og deres egn.